

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

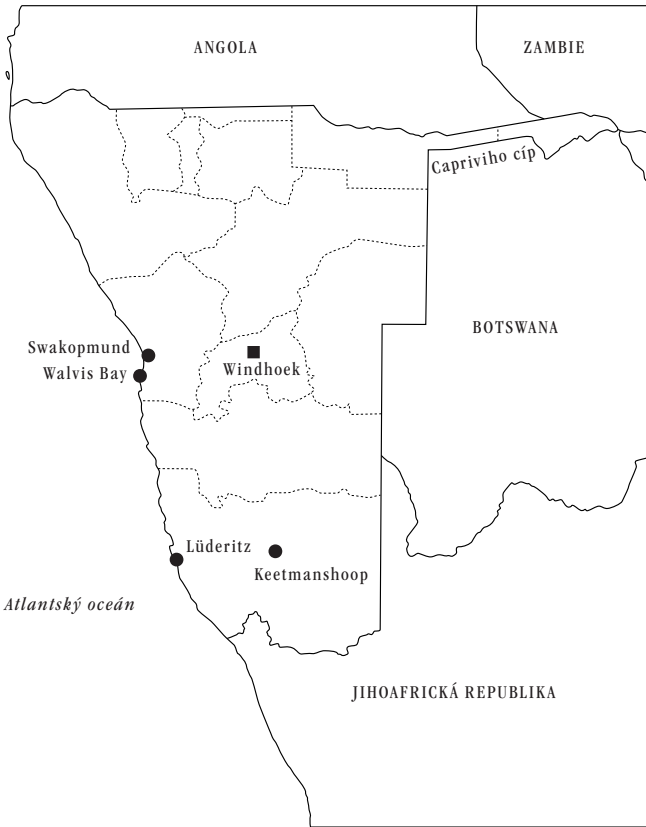
NAMIBIE

Jan Klíma

S T R U Č N Á H I S T O R I E S T Á T Ů

Namibie

JAN KLÍMA

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2009

© doc. PhDr. Jan Klíma, 2009

© Libri, 2009

ISBN 978-80-7277-439-5

Obsah

Úvodem	7
Předkoloniální období	9
První lidé	9
Bělošská rekognoskace	11
Misionáři – předvoj okupace	13
Nerovné sousedství	16
Sžívání?	18
Doly a války	21
Konec starých časů	24
Německá jihozápadní Afrika	28
Vztyčení císařské vlajky	28
Od privátní ke státní kolonii	30
Odboj proti okupaci	32
Na úkor domorodců	36
Povstání Hererů	39
Povstání Namů	42
Konsolidace kolonie	44
Válka o Südwest	47
Konec Německé jihozápadní Afriky	50
Mandátní území Jihozápadní Afrika	53
Protektorát Jihoafrické unie	53
Mandátní správa přebírá zemi	55
Neklid místo prosperity	57
Rasismus vzrůstá	60
Ve stínu hákového kříže	62
Mandátní nebo poručenské území?	66
Válka a nový řád	66
Hrozba apartheidu	69
Přípravy k boji	71
Křivolakou cestou k nezávislosti	75
Do zbraně!	75
Za svobodnou Namibii	77
Pat	80
Hledání cest	83
Jakou nezávislost?	86

Odklady, překážky, komplikace	89
Poslední kroky ke svobodě	92
Nezávislá Namibie	96
Do nových časů	96
Africká demokracie	98
Na přelomu tisíciletí	101
Česko-namibijské vztahy	104
Encyklopedické heslo	106
Základní informace pro turisty	111
Představitelé státu	113
Soupis a vysvětlení zkratk	115
Bibliografická poznámka	122

Úvodem

Území Namibijské republiky (více než 10krát větší než Česká republika) hraničí na severu s Angolou, protáhlým severovýchodním výběžkem nazývaným Capriviho cíp se dotýká Zambie, o poušť Kalahari se na východě dělí s Botswanou a na jihu je řekou Oranje odděleno od Jihoafrické republiky. Západní hranici tvoří jižní Atlantik, jehož studený Benguelský proud tlačící k severu masy antarktických vod je příčinou nehostinnosti pobřeží i nedostatku srážek všude ve vnitrozemí.

Přes pouštní charakter je Namibie malebná a pestrá. Vysoké písčité duny u pobřeží přecházejí směrem na východ v suché savany, z nichž vystupují horské kupy a kamenitá pohorí. Suchá řečiště se po deštích prudce naplní vzácnou vodou, ale brzy a nadlouho ji ztratí. Jen pánve bez odtoku, kam prosakuje voda přitékající mohutnými řekami z Angoly, nabízejí vláhy více. Dnes se ale pustiny staly turistickou atrakcí; kromě neobyčejných pokladů neživé přírody nabízejí také jedinečnou flóru a faunu, která dokazuje mimořádnou přizpůsobivost prostředí stejně jako zde žijící lidé.

Pouhé dva miliony obyvatel žijí rozptýleny na 824 292 km², navíc je osídlení nerovnoměrné – severní úrodnější pás území je lidnatější, středovýchodní partie spolu s částí pouště Kalahari zůstávají liduprázdné. Obyvatelstvo Namibie je zato přehlídkou různých ras, národů, jazyků, kulturních a náboženských vlivů. Specifičnost populací, jež se odvážně usadily v těchto končinách, dokládají v jazycích Sanů (Křováků či Bušmenů) a Khoinů (Hotentotů) mimo jiné tzv. mlaskavky, (*clicks*) složitě přepisované v osobních a místních jménech do latinky různými znaménky, která zde pro jejich nejednoznačnost raději neužíváme.

Dnešní podobu státu určily koloniální dějiny; moderní historie pak vytvořila časový prostor pro dotvoření identity specifického společenství, které si v závěrečné fázi světové dekolonizace vydobylo nezávislost. Dnes je Namibie jedním z příznivě se vyvíjejících států Afriky, příkladem vcelku mírumilovného soužití řady afrických a tří bělošských etnik v moder-

ním multirasovém a multietnickém státě. Jako poslední a specifický případ konfliktní africké dekolonizace přispěla Namibie rasovou a etnickou tolerancí i zachováním demokracie k uklidnění celého regionu a hraje i nadále významnou roli spolehlivého spolupracovníka globalizovaného mezinárodního společenství.

Klíčem k pochopení četných zvláštností země je znalost její historie. I když Namibie prošla podobnými procesy jako ostatní africké země, její vývoj je v mnohém jedinečný, dramatický a poučný. Právě z minulosti, zejména nedávné, lze odvodit významnou roli tohoto nadějného afrického státu v dnešním i budoucím světě.

Předkoloniální období

První lidé

Na rozdíl od Sahary, která se před tisíci lety zelenala, byla poušť Namib vždy nevlídným prostředím pro člověka. Přesto se předpokládá, že se zde první lidé objevili už ve starší době kamenné, přibližně před 300 000 lety. Úroveň hmotné a duchovní kultury pozdějších sběračů a lovců dokládají skalní malby objevené roku 1969 v jeskyni Apollo 11 u Hunsbergu na jihu země. Tyto umělecké výtvořy z let 27 000–23 000 před n. l. zachycují okolní přírodu a zvěř, kterou lidé uctívali i lovili.

Už tehdy převažoval rasový typ člověka se žlutohnědou vrásčitou pleť a specifickými znaky patrnými na tvarech nosu a uší, v utváření vlasových chomáčků ve tvaru pepřových zrn i ve schopnosti tvořit tukové zásoby ve zbytnělých hýždích (steatopygie). Těmto kočovníkům se říká Sanové podle jejich vlastního pojmenování, jež znamená „Původní lidé“. Důvěrná znalost pustiny jim umožňovala nalézt potravu a vodu i v navenek suché a křovinaté krajině. Četné skalní malby v horách Erongo, u Warmfonteinu i jinde dosvědčují, že se tito lidé úspěšně přizpůsobili skoupé zemi.

Z doby 10 000–7000 před n. l. (tzv. perioda A) je doložen tzv. otjisevský člověk, jehož podněty přešly do další doby mezi 7000 až 4400 lety před n. l. označované jako perioda B. Tehdy, kolem roku 5000 před n. l., začala ve zdejší oblasti pozdní doba kamenná. V periodě C, mezi léty 4400–1200 před n. l., se lidé vybavili kamennými nástroji mnoha tvarů a funkcí, vyráběli ozdoby z pštrosích vajec a poprvé používali i jednoduchou keramiku. Vytvořili pozoruhodné skalní malby jako tzv. Bílou paní v Brandbergu nebo rytiny a malby v Twyfelfonteinu. Zbytky dílny stejně jako množství skalních maleb a rytin nabídlo archeologické naleziště v Phillipsově jeskyni v horách Erongo; jejich stáří určila radiokarbonová metoda na 3368 ± 200 let před současností.

Pravděpodobně v době kolem začátku křesťanského letopočtu se od řeky Oranje na jihu posunuly k severu populace

pastevců koz a ovcí, předkové pozdějších Namů, tvořících součást khoisanského etnika Namů (Namaqua, Khoikhoi, Hotentoti). V té době už existovalo v zemi mnoho sídlišť, přestože si obyvatelé, s výjimkou prvních stálějších sídel u Brandbergu, zajišťovali přežití výlučně kočovným způsobem života. Kromě sběru a lovu se zabývali i pastvou domácích zvířat. V této době také náhle zmizely dříve tak časté skalní malby a rytiny.

V 9. století se do Namibie neznámo odkud posunuly další skupiny Khoinů. Tito Damarové (Horští Damarové) si oblíbili pastviny v dnešní střední Namibii, jež po nich dostala jméno Damaraland. Až z doby kolem roku 1200 pocházejí důkazy o stálých cestách spojujících kočující pastevece v různých regionech země. Umění skalních maleb obnovené po více než tisíci letech dokládá jako historický pramen příchod zásadní populační a civilizační změny.

Kolem roku 1400 se Namibie dotkl dlouhý proces bantuských migrací. Z dnešní Nigérie se asi před 2 000 lety vydali dál na východ a na jih robustní černí lidé, které německý lingvista Bleek podle společného slovního základu *-ntu* pro pojem „člověk“ nazval Bantuové. Ti znali zpracování kovů, intenzivní chov dobytka a zemědělství spojené se žďářením. Přes své druhé sídelní jádro vybudované ve středovýchodní Africe se posouvali dále k jihu. Tavení mědi přinesli do severní Namibie poprvé bantuští Ovambové (též Ambó) hovořící dialekty jazyka *ošivambo*. Na vysočině Khomas se našly důkazy o kutání, zpracování a tavení mědi stejně jako v horách Otavi. Lidé důmyslně využívali termitiště jako pece, kde rudu tavili dřevěným uhlím.

Jak dosvědčují kamenné kruhy v archeologické lokalitě Gai-As, s posunem stále bojujících Bantuů se po roce 1500 u severní pohraniční řeky Kunene objevily kamenné stavby typické pro jihoafrické bantuské kultury, které ve stejné době dále na východě vytvořily proslulý komplex Velkého Zimbabwe. V této době, označované jako perioda F (1400–1600), žili na severu Ovambové, zatímco střed země zatím zůstal vcelku liduprázdný a rozsáhlé prostory jihu postupně osídlovali koinštní Namové. Původní obyvatelé – Sanové – se pak stahovali do pouště Kalahari. Kočovní způsob života vyvolával stále migrace nepočetných klanů a pod tlakem Bantuů přicházely od severovýchodu další komunity, mimo jiné i Hererové.

Bělošská rekognoskace

Africký jih neměl žádné styky se starověkou a středověkou Evropou, do jihozápadní Afriky nedolehly ani arabské, indické a jiné asijské civilizační vlivy, jež tolik poznamenaly východní pobřeží kontinentu. Tuto izolaci protrhli až Portugalci, resp. jejich mořeplavci. Po dobytí arabské pevnosti Ceuta v Maroku roku 1415 dlouho z moře ohledávali západoafrické pobřeží, než roku 1482 zřídili opevněnou obchodní stanici São Jorge da Mina (Elmina) na pobřeží dnešní Ghany. Odtud vyplula dál k jihu portugalská flotila, jíž velel Diogo Cão. Kapitán se na první výpravě dotkl pobřeží lidnatého černošského státu Kongo. Při druhé výpravě, na níž ho doprovázel proslulý německý zeměpisec Martin Behaim, se Cão pohyboval kolem namibijského „Pobřeží koster“ a v lednu roku 1486 dosáhl 21° 47' jižní šířky; tady zabral zemi pro svého krále tím, že na mysu, který se podle zanechaného znamení bude jednou jmenovat *Cape Cross*, vztyčil *padrão* – kamenný sloup s portugalským znakem a křesťanským křížem na vrcholu.

Zemi takto poznamenanou evropským zájmem zanedlouho navštívil další z objevitelů Bartolomeu Dias, jenž se během své historické plavby na práh Indického oceánu nakrátko zastavil i u břehů Namibie. Místo, které pojmenoval Země svaté Barbory, a kam portugalští námořníci vstoupili 4. 12. 1487, představuje patrně pobřeží u dnešního Swakopmundu. Čtyři dny nato zakotvil Dias v zálivu, který nazval *Angra da Conceição* (dnešní Conception Bay), a pak proti nepříznivým mořským proudům postupoval dál k jihu, až 23. 12. dospěl do zálivu *Santa Vitória* (asi pozdější Hotentotská zátoka severně od Lüderitzu). Tři dny poté zaznamenal do map záliv *São Estêvão* (asi Elisabeth Bay). Dias pak 24. 7. 1488 jako dík sv. Jakubovi vztyčil svůj *padrão* v zátocě, kterou nazval *Angra de São Cristóvão* a jíž se později bude říkat Malá zátoka (*Angra Pequena*, za německé éry Lüderitzbucht). Zakotvil také v zátocě *Angra das Voltas* v ústí řeky Oranje.

Diasovi se přes odpor mořských proudů i nepříznivých větrů sice podařilo obeplout *Cabo das Tormentas* – mys Bouří, který pak portugalský král propagačně přejmenoval na mys Dobré naděje, ale utrpení prožité v chladných jihoafrických

vodách ho donutilo k návratu do Lisabonu. Diasův objev Evropy záhy představila mapa světa německého kartografa známého jako Henricus Martellus z roku 1489 či 1490, nazvaná *Insularion Illustratum* a zobrazující už i linii namibijského pobřeží.

Portugalská efemérní přítomnost tím skončila. Vasco da Gama se na epochální cestě do Indie (1497–99) vyhnul nepříznivým větrům u pobřeží západní Afriky a ani další mořeplavce v následujících desetiletích a staletích nehostinné pobřeží nelákalo.

V 16. století se za neustálých pohybů kočovných kmenů dostali hererští Ovambanderuové do dnešní Botswany. Vyhnali klan Ngwaketse k jihozápadu, a tak se první Hererové dostali někdy počátkem 17. století ze severovýchodu do dnešní Namibie. Prošli řídké osídlenou zemí a brzy si jako doménu vyhlédli Kaokoveld na severozápadě Namibie. Prý zotročili několik zdejších komunit a vyhnali dál do pouště Sany. Potomky těchto vetřelců jsou Himbové, známí udržovatelé pradávne kultury pastevců a sběračů.

Pomyslnou severní hranici země překročil roku 1589 i první bílý dobrodruh. Angličan Andrew Battell (též Battels, asi 1560–1613) se dostal v Brazílii do portugalského zajetí a poté už jako portugalský voják do Angoly. Z armády utekl na jih a žil pak 16 měsíců mezi Ovamby na obou stranách pozdější koloniální hranice. Ve své knize o afrických dobrodružstvích se věnoval hlavně gorilám, ale jako první běloch popsal také, byť povrchně, zemi Ovambů.

Tam se právě vytvořila doména ovambských Kvaňamů. Jejich první náčelníci Kambungu ka Muheya a Mušindi ua Kanene stabilizovali oblast na pomezí dnešní Angoly a Namibie, další vládce Kavonga kaHaidongo vedl Kvaňamy v první polovině 17. století. Následující náčelník jménem Heita yMuvale a pozdější Hautolonde uaNdja čelili konkurenčnímu útvaru Ondongů, který asi v letech 1650–90 vedl Nembulungo lyNgwedha. Ten však dobyli a zničili ovambští Kvangaliové.

Mezitím v Kapském Městě založil Holanďan Jan van Riebeeck roku 1652 osadu zásobující lodě nizozemské Východoindické společnosti. Slibně se rozvíjející komunita Búrů poznávala široké okolí své základny. V březnu 1670 se kapitán G. R. Muys vypravil

z Kapského Města na sever. Jeho loď *Grundel* zakotvila koncem dubna v zátocce Angra Pequena, v květnu dosáhl Muys zátoky později zvané Sandfish Bay jižně od Velrybí zátoky (Walvis Bay) a koncem měsíce se vrátil do Kapského Města. Jeho plavba jen potvrdila, že pro bělochy je země severně od řeky Oranje kromě několika potenciálních kotvišť naprosto neatraktivní.

Na dlouhé plavební trase plachetnic kolem Afriky však Nizozemci potřebovali bezpečné přístavy. Proto se úřady Východoindické společnosti v Kapském Městě rozhodly roku 1793 obsadit Walvis Bay, nejlepší přístav na divokém Pobřeží koster. A tak když Britové roku 1797 anektovali Kapsko, znamenalo to pro ně i získání kontroly nad Walvis Bay. Nepatrná hrstka zde žijících bělochů se však odtud neodvažovala udělat ani krok dále do vnitrozemí.

Domorodí pastevci na severu a ve středu země, sběrači a lovci na východě, ani kočovníci rozptýlení v obrovských prostorách nezanechali zprávy o vlastním vývoji. Na přelomu 18. a 19. století se mezi Herery i jižně od nich nekonfliktně pohybovalo 12 skupin Namů (Nama, Dama, Damara). Měli povědomí vlastní identity i vlastní náčelníky, jejichž jména už zachytili historikové: v Hoachanasu jihovýchodně od pozdějšího Windhoeku zemřel náčelník „rudého národa“ Kaikhaun jménem Gaob Hamanab († kolem 1800), jehož následníkem se stal Gaméb Gaomab († 1814). V té době už ale začali historii v oblasti měnit běloši.

Misionáři – předvoj okupace

Namibijské území prozatím nepřilákalo žádné cestovatele-průzkumníky a poušť odrazovala od jakékoli aktivity bělošské kolonizátory působící buď severněji v Angole, anebo na jihu v Kapsku. Ale právě z Kapska se do země šířilo povědomí o rostoucím vlivu bělochů. Hrstka Búrů se posouvala k řece Oranje a přes řeku zatlačovala Khoiny. Komunita domorodých Orlamů (Oorlans) přebírala búrské zvyky, od Búrů nebo smíšeného etnika „kapských barevných“ pochytila i afrikánštinu jako jazyk obchodní komunikace a sama se začala nazývat Afrikaneři. Zatímco z jihu přicházely evropské vlivy zvolna a spíše zprostředkovaně, na počátku 19. století se objevili pro-

testantští misionáři v mnoha částech Namibie jako přímí průkopníci křesťanského způsobu života.

Iniciativu v dobývání Afriky převzali od Portugalců, Španělů a Nizozemců opožděně, zato energicky Britové, kteří koncem 18. století ocenili africké zdroje jako přínos pro svou průmyslovou revoluci. Roku 1794 vznikla Misionářská společnost (od 1818 nazývaná *London Missionary Society*) s cílem „šířit znalosti o Kristu mezi pohany a dalšími neosvícenými národy“. V únoru 1805 vyslala Společnost do Afriky dva bratry. Abraham a Christian Albrechtovi se pokusili usadit v lokalitě Blyde Útkomst severně od řeky Oranje, v říjnu ale našli lepší stanoviště poněkud severněji ve Warmbadu u vysychající řeky Kom. Zjistili genezi zdejšího khoinského společenství označovaného jako Bondelswarts, stýkali se i s komunitou Hawobenů označovanou jako Veldschoendrager. V únoru 1806 začali bratři stavět misijní dům ve Warmbadu jako stálé působiště své společnosti. Domorodci zatím nejvíce oceňovali moderní zbraně, jejichž koupi jim misionáři zprostředkovali. To se brzy nevyplatilo nástupci bratří Albrechtů Janu Magermannovi, jenž misii krátce vedl od roku 1810 do ledna 1811. Roku 1811 totiž zaútočili na misii orlamští Afrikaneré a pod vedením náčelníků Jagera a Tita Afrikanerů ji zničili. Nezdolní misionáři přesto pokračovali, i když ve značně zhoršených podmínkách. Johann Leonard Ebner, který misii převzal roku 1812, se po dalších nejméně 7 let poctivě snažil plnit „civilizační úkol“.

Smutné je, že i zprvu nevýrazný vliv Evropanů ničil zdejší choulostivé životní prostředí. Jednotliví lovci procházející zemí stříleli slony, nosorožce a žirafy tak pilně, že je v suchých částech střední a jižní Namibie brzy téměř vyhubili. Také orlamští Afrikaneré si totiž zvykli obchodovat s Kapskem, odkud dostávali za slonovinu nebo další trofeje kromě jiného evropského zboží i alkohol – a jako přídatek neštovice nebo pohlavní nemoci.

Oproti tomu na severu se v této době evropské vlivy ještě neprosadily. Patrně roku 1811 nastoupil po náčelníku Kvaňamů Hamangulu yaNahambo energický vládce místní ovamské národnosti Haimbili yaHaufiku (vládl asi 1811–58). Ze svého sídla Onehula ohrožoval válečnými výpady všechny sousedy, a upevňoval tak vůdčí kvaňamskou pozici mezi příbuznými ovamskými etniky.

V červenci 1814 začal Johann-Heinrich Schmelen z Londýnské společnosti „osvěcovat pohany“ v jižních končinách – v místě, které jeho předchůdci roku 1811 nazvali Bethanie. Opíral se přitom o orlamský rod Booisů (či Frederiksů) a o tlumočnické služby Jana Booise/Frederikse, syna „kapitána“ Kobuse Booise/Frederikse. Zatímco misionáře ohrožoval nám už známý Titus Afrikaner, naopak Amraal Lambert z klanu Khaugas-Namů doprovázel Schmelen na jeho cestách vnitrozemím.

V Evropě zatím Vídeňský kongres (22. 1. 1815) potvrdil územní nárok britské Koruny na Kapsko od jihu až k 18° 24' jižní šířky; podle jeho rozhodnutí měla největší část pozdější Namibie od mysu Frio až po nejzazší jih patřit Británii. V zemi však zatím nepůsobili žádní koloniální správci, jen misionáři. John Campbell informoval o Namech a orlamských Afrikanerech. V letech 1818–19 se mezi Orlamy angažoval i známý kapský misionář Robert Moffat. Opěrným bodem se pro evangelizátory stala farma Uitkomst, kterou roku 1816 založil Hendrik van Zyl.

Na severu nadále vládli Ovambové. Když zemřel náčelník Kvangaliů Mate II. († 1818), dostal se do sporu s legitimním nástupcem Siremem (1818–22) jeho bratr Mpepo. Siremo byl nakonec zavražděn a Mpepo se s pomocí Kvaňamů chopil moci, ale zneužíval ji tak ničivě, že ho většina poddaných opustila, aby nakonec uvítala jeho zavraždění roku 1833. Poté, co v zemi Ovambů zemřel náčelník Ondongů Nembungu ly-Amutundu, jeho nástupce Nangolo dAmutenya (asi 1820–57) přeložil své sídlo z linenge do Ondongy a stále posiloval autoritu vlastního kmenového společenství.

Mezi Namy zahájil roku 1820 činnost také Barnabáš Shaw z Wesleyánské misijní společnosti. Spolu s Jamesem Kitchingmanem a se Schmelenem z Londýnské společnosti se pokoušel získat ke spolupráci Tsawúba Gamaba, vůdce „červeného národa“ Kaikhaunů. Wesleyánci James Archbell a Jacob Links založili roku 1821 zase misijní stanici na jihu v Grootfonteinu. Ale domorodci „osvícení“ nadále úspěšně vzdorovali. Zklamaný Schmelen proto roku 1822 opustil Bethanii, Archbell odjel ze země a Shaw se vrátil roku 1826 do Kapska. Když jeden San zabil misionáře Williama Threlfalla poblíž Warmbadu, neodvážil se pak až do poloviny 30. let žádný běloch vstoupit na většinu

území jižní Namibie. Severně odtud se dařilo jen vytrvalému Schmelenovi poté, co roku 1825 Jonker Afrikaner sám požádal o misionáře. Roku 1827 pak navštívil Schmelen – zřejmě jako první běloch – hererskou obec Okahandja uprostřed země. Ale jinak pro misionáře situace v zemi příliš příznivá nebyla, neboť mezi kmeny panoval neklid: Hererové se tlačili k jihu a Afrikaneré i Namové se před nimi snažili bránit své pastviny.

Změna nastala teprve roku 1834, kdy Londýnská misijní společnost předala povinnosti na šest let weslyánům. Právě tehdy zahájil 9 úspěšných let ve Warmbadu Edward Boyer Cook a s ním Peter Links (do roku 1839).

Nerovné sousedství

Na rozdíl od šiřitelů víry se námořníci a obchodníci pobřeží stále jen dotýkali. Britský kapitán Chapman pronikl roku 1824 k ústí severní pohraniční řeky Kunene. Rok poté mapoval pobřeží až k ústí Kunene kapitán William Owen. Roku 1828 zakotvil americký kapitán Benjamin Morrell v ústí Oranje, pak se posunul do zátoky Angra Pequena a při obchodování s místními Namy zjišťoval, zda by se na blízkých ostrovech nedalo těžit guano.

V září 1828 byla v severním Německu založena Rýnská misijní společnost, která už koncem roku vyslala své první členy do jihozápadní Afriky. Protestanti z Německa pak vedle Angličanů budovali v různých částech země misie v podobě malých pevnůstek. Válečný zmatek se totiž úměrně k počtu dodaných evropských pušek prohluboval i v odlehlém vnitrozemí. Na východ země, do části pozdějšího Capriviho cípu, vnikli od jihu bojovní Makololové (Kololo) a pod náčelníkem Sebitwanem zničili domény místních kmenů Fwe (Mafwe) a Jeji (Mayeyi), aby pak pokračovali v tažení dál do dnešní Zambie. Snad jen Kvangaliové na severu se pod náčelníkem Sikongem (1833–70) těšili delšímu klidu. Ve velké části země však už Evropané začali stírat kulturní svéráz a dosavadní zvyky místních klanů. Snaha udělat z Khoinů nebo Ovambů křesťany nejen vírou, ale i oděvem či jazykem, měnila obyčeje, názory na manželství i rodinu a vytvářela z řady komunit podivné imitace nezažitých evropských vzorů.

Afrika zatím stále ještě zůstávala z velké míry politicky nezávislá. Stejně jako jinde se i na jihozápadě počátkem 40. let 19. století tvořily zárodky státních útvarů. Jakýmiisi ministáty se stávaly i větší misie. Do Rehobothu (jižně od Windhoeku) se stáhl se svými lidmi Adam Kraai, původně „poddaný“ Jonkera Afrikanera. Poblíž Cape Cross se pod 2 500 m vysokým pohořím Brandberg usídlili lidé, které vedl „kapitán“ William Messum. Amraal Lambert, vůdce komunity Kaikhaunů, uzavřel roku 1841 mír s náčelníkem jiné příbuzné skupiny Oasebem. Kulturně a civilizačně pestrá země zatím zůstávala doménou místních lidí.

V okruhu misionářů, kteří už dobře poznali zdejší specifické podmínky, se rodily myšlenky na posílení křesťanského vlivu silnější evropskou kolonizací. Do pustin se ovšem nehrnul nikdo jiný než samotní misionáři a občas jejich statečné manželky. Wesleyán Edward B. Cook využil skutečnosti, že Londýnská misijní společnost právě předala evangelizační úkoly jeho společnosti, a oživil v červenci 1834 na 9 dalších let misii ve Warmbadu. První cestovatel a zároveň výzkumník James Edward Alexander pak podnikl v letech 1836–37 výpravu do vnitrozemí. U dnešního Narudasu se setkal s Veldschoendragery, dospěl až do prostoru dnešního Windhoeku, prošel Rehobothem i osadou Tsebris osídlenou orlamskými Afrikanery a svou pouť ukončil ve Walvis Bay. Alexandrovy poznámky o výskytu měděné rudy na území, jímž prošel, přímo vybízely Evropany k expanzi.

Jonker Afrikaner, vůdce asi 1 200 dobře vyzbrojených Orlamů, požádal Alexandra, aby k jeho lidem poslal misionáře. Koncem 30. let uzavřel s budoucím (od 1840) náčelníkem namských Kaikhaunů Oasebem Nakhomabem dohodu o obraně centrálních pastvin před Herery. Za to Jonkera uznali vrchním náčelníkem a Namové mu platili tribut. Se svým kmenem se Jonker roku 1838 posunul z Niaisu asi 80 km na severozápad a se svolením Hererů si začal budovat nové středisko v Ai-Gamsu. Výhodněji situované místo později dostalo afrikánské jméno Windhoek – Větrný kout. Jonker inicioval i otevření cesty z této základny na západ až k Walvis Bay.

Mezi Hawobeny-Velschoendagery tehdy působili wesleyánští misionáři Joseph Tindall, Benjamin Ridsdale a John A. Bailie.

A k pobřeží připlouvalo stále víc kapitánů. Objev prosolených vrstev poptávaného guana na ostrovech u pobřeží upozornil Evropany na další zajímavou komoditu.

Organizace a složení misí se začaly měnit, když roku 1840 Londýnská misionářská společnost předala své aktivity Rýnské misijní společnosti. Přicházeli sice další Angličané, ale postupně se v zemi objevovalo stále více Němců. Misijní území však zatím znali nejlépe wesleyáni. E. Cook a J. Tindall spolu se dvěma kolegy navštívili v únoru 1840 *kraal* Afrikanerů v Blydeverwachtu a potkali zde náčelníka Davida (či Hendrika) Afrikanera a právě pokřtěného Tita Afrikanera.

Sžívání?

Od začátku 40. let válčili Afrikaneré (přes své oslabení odtržením „jeruzalémské“ komunity) spolu s Namy o damarlandské pastviny s Herery. Pod tlakem museli původní Damarové nakonec svou domovinu opustit. Na žádost orlamských Afrikanerů se vypravil misionář Franz Heinrich Kleinschmidt na východ a začátkem října 1842 zahájil činnost v oblasti Windhoeku. Jako tlumočnick ve styku s domorodci mu posloužil Philippus Katjimune. V prosinci Kleinschmidta následoval další člen Rýnské misijní společnosti Carl Hugo Hahn (1818–1895), a to do kraje, který nazval podle zrodu své společnosti Barmen (pozdější „Velký“ Windhoek). Ve Windhoeku se na pokyn Jonkera Afrikanera usídlili i starý hererský vůdce Tjamuaha a mladý Maharero. Jejich komunity, které vedli Tjamuaha a Oove ua Muhoko Kahitjene, uzavřely na Vánoce roku 1842 spojenectví s Jonkerem Afrikanerem.

Hluboko ve vnitrozemí se roku 1843 dotkl pozdějšího Capri viho cípu David Livingstone. Téhož roku zahájili běloši na ostrovech těžbu guana a napřesrok se už nakládala čtvrtmiliontá tuna tohoto ceněného přírodního hnojiva; zdivočelí podnikatelé ale vyvolali v oblasti těžby chaos, který roku 1845 uklidňovalo britské válečné loďstvo. Ve vnitrozemním Naosanabisu otevřel Joseph Tindall s pomocí syna Henryho další misijní stanici. O tom, že i malé věci mohou mít velké následky, svědčí sňatek Carl Hugo Hahna. Ten se oženil s Emmou Honeovou, a protože jeho mravopočestnou ženu urážela přirozená na-

hota „divochů“, vnutila hererským ženám viktoriánské kostýmy, doplněné na hlavě šátkem vyztuženým vpředu příčnou vzpěrou, což je charakterizuje dodnes.

Ve Walvis Bay se roku 1844 nastálo usídlily tři první bělošské rodiny. Brzy sem směřovaly volské povozy s nákladem kůží pro ostrov Svatá Helena, ze zálivu naopak putovaly do vnitrozemí vozy se zbraněmi, municí a alkoholem.

Domorodce nejvíc vysilovaly vzájemné spory. Roku 1844 napadl Oaseb skupinu náčelníka Kahitjena a během dalších 7 let ji téměř vyhubil. Jen občas se domorodí náčelníci vzezpjali k pozitivním činům. Jonker Afrikaner budoval další cesty jižně od Windhoeku. Sám Oaseb si uvědomoval význam dobrých styků s bělochy, a proto zřídil jakousi „turistickou policii“, která měla chránit bílé muže procházející jeho teritoriem.

Carl Hugo Hahn spolu s Johannesem Hendrikem Bamem zřídili koncem října 1844 misijní stanici v Otjikangu. V tomto dalším ohnisku evropského vlivu se pak vystřídala řada německých misionářů, kromě jiných Heinrich Scheppmann, Johannes Rath, Friedrich Wilhelm Kolbe nebo Johann Jakob Irle. V misii také našli ochranu chudí Hererové ze skupiny Ovattjimba. Se souhlasem Jonkera Afrikanera a jeho soukmenovce Tjamuahy se usídlili v Otjikangu, později v Otjimbingwe. Naopak Katjari, vůdce jiné hererské skupiny Otjirungu, v témž Otjikangu proti zásahům misionářů do zvyků domorodců protestoval.

Kleinschmidt založil roku 1845 misii v Rehobothu, kde pak působili také Franz Heinrich Vollmer a Friedrich Simon Eggert. Začal se tu stavět kostelík, který sem přilákal komunitu zvanou Swartbooi vedenou náčelníkem Willemem Swartbooiem. Joseph Tindall založil v téže době misii v Gobabisu, Heinrich Scheppmann otevřel misijní stanici v lokalitě Rooibank poblíž Walvis Bay, kde později pracovalo mnoho jeho německých kolegů. Hahn a Rath vydali roku 1846 první učebnici v jazyce Hererů.

Zatímco anglikánští misionáři víceméně tolerovali domácí zvyklosti, luteránští rýnští misionáři rázně potlačovali vše „nekřesťanské“. Řevnivost mezi konfesemi nahrávala řevnivosti mezi kmeny: Jonker kradl Tjamuahovi dobytek a obvinil Hahna, že podněcuje nepřátelství mezi Namy a Herery, zatímco

Khaikhaunové pod Oasebem zaútočili na Herery a etnikum Ovabanderu a skupina orlamských Afrikanerů na zpáteční cestě z Walvis Bay zase vyplenila několik hererských vesnic.

Hahn žádal Brity v Kapsku, aby stanovili hranici mezi Namy a Herery, ale v prosinci 1847 guvernér Harry Smith na řešení sporů rezignoval tím, že uznal jižní břeh řeky Oranje za severní hranici Kapska. Na sever odtud se do „bezvládí“ vydávali jen nejodvážnější běloši. Aaron de Pass zahájil ve Walvis Bay roku 1846 námořní dopravu při pobřeží, obchodoval s guanem, tuleními kožešinami a velrybími produkty. Z Otjikanga do Gobabisu se roku 1847 přestěhoval lovec slonů Hans Larsen, v Rehobothu se roku 1848 usadil britský obchodník a kovář Frank Bassingthwaighte. Roku 1849 založil John Spence v přístavu Sandfish rybníkářský podnik.

Pod búrským vlivem přijalo společenství žijící v Bethanii roku 1847 zákoník nazvaný *Riksboek*. Jeho zásady – monogamii, dělení na občany, obyvatele a zaměstnané, potrestání zloděje zdvojením hodnoty ukradeného aj. – rychle převzali i obyvatelé Windhoeku, Warmbadu a Rehobothu. Nepokojům to ale nezabránilo. Roku 1848 povstali Hawobenové v Schans Vlakte proti přísným misionářům. Příštího roku zabil Jonker Afrikaner Kamukamua, bratra Kahitjena. Oaseb chtěl proti Jonkerovi získat pomoc Willema Swartbooie, ale ten spojenectví odmítl. Svárlivé domorodé komunity se naopak dál a dál rozdělovaly. Skupina Namů opustila kapitána Davida Christiana Frederikse a z Bethanie se odstěhovala do nové stanice, rýnskými misionáři nazvané Berseba.

Roku 1849 se pak hlavní základnou rýnských misionářů stalo Otjimbingwe. Mezi zdejšími Herery začali působit Johannes Rath s Wilhelmem Kolbem, jemuž se následující rok podařilo založit misii v Okahandje. Dlouhá řada jejich následovníků vydržela v Otimbingwe vždy jen krátkou dobu s výjimkou agilního C. H. Hahna. Díky Rathovi tu vyrostl kostel a z prašného hnízda se pomalu stávalo městečko. Kolbe takové štěstí neměl, jeho sotva založenou misii hned roku 1850 spolu s Kahitjenovými lidmi napadl a zničil Jonker Afrikaner. Zdrčený misionář pak zemi navždy opustil.

V té době založil Aaron de Pass těžařskou společnost *Pomona Mining Company*. Dokonce i Jonker Afrikaner těžil mě-

děnou rudu a posílal ji do Walvis Bay. Do toho přicházeli do země další misionáři a snažili se zklidnit bojovné domorodce. Britský cestovatel Francis Galton zprostředkoval roku 1851 mír mezi Jonkerem a Herery a totéž nabídl i různým hererským komunitám. Kahitjene to odmítl – a hned nato padl v šarvátce se syny Johna Samuela Mungundy.

Francis Galton a Charles John Andersson se v červnu 1851 jako první běloši dostali až k pánvi Etoša a u Tsumebu našli další zásoby měděné rudy. Cestovatelé pak došli až mezi Ovamby, kteří bělošské vlivy zatím striktně odmítali. Ovšem i další kmeny za hranicí bělošského vlivu pokračovaly v tradičním způsobu života. Těsně poté, co Livingstone opustil Makololy, zemřel náčelník Sebitwane a jeho roli převzal syn Sekeletu (1851–63).

Doly a války

Roku 1852 vytáhl bojovný Jonker Afrikaner proti bělošským dodavatelům zbraní i hererským náčelníkům Tjamuahovi a Maharerovi. Pak napadl další komunity v horách Omatako a tažení ukončil až v území ovamských Ondongů. Misionář Hahn, který přitom přišel o dobytek, příštího roku raději na krátký čas opustil zemi. Franz Heinrich Heimer však založil další stanici rýnských misionářů v Hoachanasu, kde vydržel čtyři roky.

Jonker se roku 1854 usídlil poblíž Tjamuahovy základny Okahandja. Před jeho výpady prchala část Hererů na severozápad do Kaokoveldu. Jen Oaseb se pokusil o protiútok, aby se pomstil za Jonkerovy útoky na komunitu zvanou Topnaar-Nama. Topnaarové se však v těžké době rozdělili: někteří se přidali k Jonkerovi, jiní k Swartbooiům. Jejich vůdce Willem Swartbooi plánoval útok proti Jonkerovi, jehož pokládali za hlavního nepřítele také rýnští misionáři, ale pak si dal od Kleinschmidta poradit, že bez dostatku munice i mužů by válka nedopadla dobře. Pokud běloši nenarazili na nepřátelství domorodců, ničila je divoká příroda: Švéd Johann August Wahlberg zahájil roku 1854 výzkumy země, ale příštího roku ho rozdupal slon. Domácí komunity sice v polovině 50. let posílila skupina zvaná Witbooi Nama, která přišla od jihu,

ale zároveň vypukla v jižních částech země epidemie neštovic a vzápětí dobytčí mor. Postižení Orlamové ztratili svůj vliv a pohromy přežila jen hrstka z nich.

Společnost *Walfish Bay Mining Company* se snažila od Willemu Swartbooi koupit důlní práva pro těžbu rud na území jihozápadně od Rehobothu, další společnost *Great Namaqua Mining Company* lákala ke spolupráci Davida Christiana Frederikse z Bethanie, jiní hledači pokladů se pokoušeli odkrýt naleziště měděné rudy jižně od pozdějšího Lüderitzu. Roku 1856 prospektoři našli skutečně vydatné ložisko měděné rudy západně od Windhoeku v lokalitě Matchless. Příchod horníků a podnikatelů rázem zalidnil blízké Otjimbingwe a švédský dobrodruh Ch. J. Andersson budoval cestu od naleziště až do Walvis Bay.

Změny jen vyostřily spory mezi domorodci. Vznikaly aliance a pokračovaly drobné střety. Misionáři odložili expanzi do země Ovambů, o níž hovořili na konferenci v Otjimbingwe v březnu 1856. Na čas bylo třeba odložit slovníky, učebnice a gramatiky domácích jazyků a soustředit se na tlumení řevnivosti mezi komunitami Hererů a Namů. Po letitém úsilí misionářů byl koncem července 1858 konečně pokřtěn první hererský křesťan.

Když se Hahn z krátkého pobytu v Kapsku a Německu vrátil do země, vypravil se v červenci 1857 spolu s dvěma dalšími rýnskými misionáři k Ovambům. Svobodomyšlní domorodci však bělochy zahnali na útěk. Namísto Hahna tak oblast ústí Kunene prozkoumal roku 1858 portugalský výzkumník Costa Leal. Nerušili ho přitom skuteční vládcové země: kvaňamští náčelníci Haikukutu yaShinangola (1858–59) a Sefeni shaMukuyu (1859–62) ani vůdce Ongandjerů Amunyela gwa Tshaningwa (1858–62).

Franz Heinrich Vollmer zprostředkoval v lednu 1858 spojení Jonkera a Oaseba; tuto smlouvu z Hoachanasu ratifikovalo celkem 13 vůdců namských komunit. V dubnu náčelníci podepsali další dohodu, která zakazovala prodej těžebních práv Evropanům s výjimkami potvrzenými obecným souhlasem. Od roku 1860 se však šířil dobytčí mor a nervózní náčelníci si zbraněmi jistili proti konkurentům obchodní cestu do Kapska. Jonker Afrikaner zase vpadl do země Ovambů

a rozšířil plenění až na Kaokoveld. Vůdce Hererů Ua Tjirue Tjamuaha vyjel do Kaokoveldu mobilizovat proti Jonkeru Afrikanerovi. Neklid zmítal i zemí Ovambů. S Jonkerovou pomocí se vedení Ondongů zmocnil Shikongo sha Kalulu (1859–74). Ongandjerové zpusťovali zemi Kvambiů, které vládl Nuyoma Iwipumbu (1860–62). Nepokoje na čas utlumila až smrt Jonkera Afrikanera († 18. 8. 1861); za muže, jenž ztělesnil zárodek namibijské státnosti, převzal vedení syn Christian Afrikaner, je- muž jako zkušená politička radila matka Beetje.

S pomocí afrikanerských vojáků zaútočil vůdce Ondongů roku 1862 na Ongandjery; jejich sláva porážkou pobledla, ale po dvou převratech nový náčelník Tsheya tsUutshona (1862–78) kmenový stát udržel. Do čela Kvaňamů nastoupil Mweshipandeka sha Shaningika (1862–82), jenž zajistil svému lidu jistou prosperitu. Z jeho nového sídla Ondjiva v dnešní Angole sahal kvaňamský vliv daleko do současné Namibie. I náčelník Kvambiů Noyoma (1863–75) úspěšně stabilizoval svou doménu.

Andersson roku 1860 zastavil těžbu rud u Windhoeku kvůli příliš vysokým dopravním nákladům. Na ložisko u Otjimbintwe však nerezignoval. Vybudoval pro ochranu zdejší těžby i obchodních aktivit soukromou armádu vybavenou dokonce lehkými děly. Prosperující lokalita k sobě roku 1863 přitáhla i část komunity usídlené ve Windhoeku. Očekávaný rozkvět však zhatila válka. Jednu z největších bitev svedly u Otjimbintwe 15. 6. 1863 dvě koalice: Hererové, Anderssonovi žoldnáci a Evropané na jedné straně se postavili spojeným Afrikanerům pod Christianem Afrikanerem a Namům pod Oasebem. Díky lepším zbraním zvítězil první tábor. Maharero, zvolený nejvyšším náčelníkem Hererů, pak jmenoval Anderssona „regentem a doživotním vojenským velitelem všech Hererů“.

Příštího roku vypochoďovali Hererové do dalších bitev proti Afrikanerům a Namům, ale utrpěli takové ztráty, že se začali odvracet od bělošských zásad. Ve všeobecném neklidu už neplatilo zrušení trestu smrti, které stanovoval *Riksboek*, naopak se běžnou praxí staly masové popravy válečných zajatců. Z Franzfonteinu nebo z Sesfonteinu napadali swartbooišti a topnaaršti Namové Ovambý v Kaokoveldu a donutili některé komunity stáhnout se na sever do Angoly.

V bitvě u Otjonguere jižně od Windhoeku porazili 22. 6. 1864 Hererové pod Anderssonovým velením orlamské Afrikanery. Téhož roku napadli Ovambanderuové Gobabis a při úprku před orlamskými Afrikanery útočícími na Rehoboth zemřel i misionář Kleinschmidt. Příštího roku zaútočil Oaseb na witbooiske Namy v Gibeonu, kde Jacob Knauer v dubnu 1863 založil misii, a porazil jak Davida Christiana Frederikse z Bethanie, tak Paula Goliatha z Berseby. Mladý vůdce skupiny Namů hovořících herersky (herero-orlam) David Davids raději odvedl své lidi až do severozápadního Kapska. Vůdce Hawobenů Hendrik Hendricks při útoku na Otjikango zajal i rýnského misionáře Brinckera se slovy: „Co děláš v téhle zemi?“ V září 1865 však Hererové Hendrickse zabili při obraně Otjimbingwe.

Nekončící boje odrazovaly bělochy od dalších aktivit. Andersson raději prodal doly a zemi rýnským misionářům, a tak se pánem regionu stal Carl Hugo Hahn, jenž v Otjimbingwe roku 1866 zřídil školu pro domorodce nazvanou Augustinaeum. K prvním žákům patřil Maharerův syn Samuel Maharero, který v městečku zůstal, i když se otec stáhl do Okahandji. Na počest německého sponzora Johanna Keetmana dostala další misie založená v dubnu 1866 na jihovýchodě jméno Keetmanshoop.

Změny postihly i vzdálený Capriviho cíp. Makololové se posunuli na východ a náčelník Loziů Levanika (1864–1909), vládnoucí oblasti dnešní západní Zambie, sem poslal místodržícího; Simata Kabende (1864–1914) pak ze sídla v Linyanti kontroloval etnika Fwe, Jeji a další.

Konec starých časů

Hererský vůdce Tjamuaha zemřel už v prosinci 1861. Oaseb poražený při novém útoku na Gibeon ho následoval koncem roku 1866, podnikatele Anderssona sklátila tropická horečka na angolském území počátkem roku 1867, Paul Goliath z Berseby zesnul dva roky poté. V jejich snahách pokračovala už nová generace válečníků, podnikatelů a průzkumníků.

Britové z Kapska se o zemi na severu zajímali stále víc. William Coates Palgrave procházel pustinami až k Ovambům

Toto je pouze náhled elektronické knihy.
Zakoupení její plné verze je možné v
elektronickém obchodě společnosti eReading.